

Др Драгунин Аврамовић, доцент
Универзитета у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду

ЉУДСКА ПРАВА НА ТАНКОЈ ЦРВЕНОЈ ЛИНИЈИ ИЗМЕЂУ УНИВЕРЗАЛНОСТИ И РЕЛАТИВНОСТИ*

Сажетак: Људска права представљају оиворен правни и политички концепт са веома широком вредносном амплитудом. Академске расправе о природи људских права зајочињу након Другој светској рати, у периоду интернационализације људских права, а свој врхунац достижу у периоду након Хладној рати. У овом раду се анализирају и преиспитују актуелне теорије о људским правима, од оних, која људска претирају као универзална, па све до оних која стоје на сувројном пољу и која заговарају идеју поитиуне релативности људских права. Аутор стоји на становишту да је најприхватљивије средње решење, позиција умереној релативизма, односно релативној универзалности људских права. Наиме, у раду се истиче да само уски круг основних, „суштинских“ људских права око којих је постигнут међкултурни консензус могу претендовати на то да се претирају као универзална. Ван тој уској круа људских права, стоји велики број људских права чије значење и интерпретација у великој мери зависе од конкретнеј културнеј контекста. Аутор истиче да је у тим случајевима нужно уважавати релативистички дискурс и да се решење једино може изражити у међкултурном, међцивилизацијском дијалоу, у коме ће незападним вредностима, исто као и западним бити посвећена једнака пажња.

Кључне речи: Људска права; Универзалност људских права; Релативност људских права; Цек Донели; Мајкл Гудхарт.

Расламсавање академске расправе о природи људских права

Људска права представљају правни и политички концепт са вероватно најширом аксиолошком амплитудом. Клатно које их мери се креће од квалификовања људских права као највише вредности, кључног стуба на

* Овај рад је резултат реализовања пројекта „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)“ који се финансира средствима Правног факултета Универзитета у Новом Саду. Руководилац пројекта је проф. др Драган Милков.

коме почива савремени свет, како на унутрашњем, тако и на међународном плану, па све до оне тачке на којој се квалификују као инструмент глобалног (западног) друштва за остваривање прагматичних циљева, као оруђе за неокOLONIZACИЈУ и ширење неототалитаризма у свету. Људска права су појам и концепт који је изазивао, али и даље изазива, дубоке контроверзе, који је највише хваљен и највише оспораван.

Жучна академска расправа о универзалности људских права је започела још 50-тих година XX века, уласком у фазу интернационализације људских права. Наиме, непосредно пре доношења Универзалне декларације о људским правима 1948. године, Извршни одбор Америчке антрополошке асоцијације је поднео Комисији за људска права Уједињених нација, која је креирала Декларацију, своје сугестије. С обзиром на везаност појединаца за сопствене културе, забринутост је постојала око питања: „Како предложена Декларација може бити примењива на сва људска бића, а да не буде само изјава (*statement*) о правима, заснована искључиво на вредностима преовлађујућим у земљама западне Европе и Америке?“¹ У светлости вредносног плурализма у XX веку, Асоцијација је поднела неколико сугестија творцима Декларације које би требало да имају у виду. Први закључак је да појединац разумева своју личност кроз своју културу, те уважавање индивидуалних разлика захтева и уважавање културних разлика.² Други закључак подразумева да је уважавање разлика између култура засновано на чињеници да није пронађена техника за вредносно оцењивање култура.³ Трећа тврдња је садржала један уистину прилично тешко оборив исказ: „Стандарди и вредности су зависни од културе из које произлазе, тако да сваки покушај формулисања постулата који израстају из уверења или моралног кодекса једне културе, морају у тој мери да умање примењивост било које декларације о људским правима на човечанство као целину“.⁴ И заиста, у великој мери баш због тога, издизање људских права на међународни ниво након Другог светског рата, је отворило Пандорину кутију. Поставило се питање могућности остваривања „стварне универзалности“ људских права. Од теоријске универзалности требало је направити корак ка прав(н)ој универзалности људских права која ће важити међу свим народима. Мада је, дакле, још тада постојала свест о томе да постоји велики број култура које не деле исте вредносне основе, те да је претпоставка универзалне људске природе под великим знаком питања, та чињеница се мање-више игнорисала или се њен значај релативизовао.

¹ American Anthropological Association, „Statement on Human Rights“, *American Anthropologist* 4/1947, 539.

² *Ibid.*, 541.

³ *Ibid.*, 542.

⁴ *Ibid.*

Нови талас заговорника културног релативизма и оживљеног комуни-таризма несумњиво коинцидира са крајем Хладног рата и ширењем уни-верзалне, неоимперијалистичке, западне визије људских права, која поста-је скоро екстремно нетолерантна према традиционалним културама.⁵ Мо-же се рећи да ти правци нису суштински утемељени у релативизму, пре би се могли описати као антиуниверзалистички. Појава сличних радикалних праваца, попут екстремног национализма, може се такође разумети као реакција на покушај спољашњег наметања вредности и уверења о добром животу. У ери глобализације, истински, потпуни консензус о универзал-ним људским правима је готово немогуће постићи. Прагматичне одлуке појединих држава о приступању повељама о људским правима, не значе истовремено и интимно, искрено пристајање тих држава. Питање легитим-ности људских права остаје отворено. Због тога, чини се, и данас постоји потреба ревидирања, или макар преиспитивања постојећих, углавном уни-верзалистичких теорија о људским правима.

Људска права између две провалије – супротстављена гледишта Донелија и Гудхарта

Тако данас, после више од 60 година након доношења Универзалне декларације о људским правима, с једне стране стоји радикални релативи-зам који узима културу као кључну детерминанту људских права, док с друге стране, радикални универзализам потпуно искључује културне чи-ниоце из дискурса о људским правима, тежећи ка моралном империјали-зму.⁶ Наиме, универзалисти су свесни чињенице постојања различитих

⁵ „Стога што релативистичку аргументацију (у том периоду – прим. аутора) најсна-жније користе азијске владе, она је означена као ‘расправа о азијским вредностима’“, И. Туцак, „Правна држава и људска права – изазов културног релативизма“, *Правни живот* 14/2007, 482. Видети детаљније: L. Bell, A. Nathan, I. Peleg, „Introduction: Culture and Human Rights“, *Negotiating Culture and Human Rights* (ed. L. Bell, A. Nathan, I. Peleg), New York 2001, 7-9. Како тврде ови аутори, дебата о азијским вредностима подразумева мултидисци-плинарни приступ: „Прво питање је како оправдати људска права, што се обично разматра као део политичке филозофије; друго је природа културе и по чему се културе разликују, што се проучава у контексту обласних студија, али и као део антропологије, социологије, политичких наука и нарастајућег интердисциплинарног поља ‘студија културе’. Устроству-чавањем тих тема израста централно питање да ли оправдање људских права јесте или би требало да буде културно специфично или универзалистичко. То је питање којим се уз те-шкоће бави неколико дисциплина, али ни једна успешно сама за себе“, *ibid.*, 9.

⁶ Велику академску расправу о универзалности или релативности људских права је изазвала књига Полисове и Шваба, A. Pollis, P. Schwab, *Human Rights: Cultural and Ideological Perspectives*, New York 1979, у којој су ово двоје уредника сакупили девет значајних прилога, са циљем да укажу на „незападне погледе“ о овим питањима. Наиме, у водећем есеју у књизи са провокативним насловом „Human Rights: a Western Construct with Limited

култура, али држе да истост или сличност људских бића преовлађује над културним различитостима.

Између та два екстрема, крајњих тачки континуума, траже се и компромисни излази. Тако Џек Донели, познати професор Универзитета у Денверу, види и средња решења, попут снажног и слабог културног релативизма. Снажни (*strong*) културни релативизам, како истиче овај писац, сматра културу основним извором важности моралних права, док слаби (*weak*) културни релативизам заступа становиште да култура може бити битан извор важности моралних права. Први прихвата постојање само неколико основних права са потенцијално универзалном применом, док се у другој варијанти признаје знатно шира група *prima facie* универзалних људских права, чије су локалне варијације доста ретке и ограничене.⁷ Донели заузима баш ову, другу, компромисну позицију између два екстрема, радикалног универзализма и радикалног релативизма, позицију умереног (слабог) културног релативизма или, другим речима, релативног универзализма. Како не види могућност постојања потпуно универзалне људске природе, а понекад можда и прећутно стрепи од настанка светског Левијатана, чини се да се Донели приближава умереном комунитаристичком становишту, иако у неким радовима излаже критици „комунитаристичка друштва“. Међутим, овај аутор остаје свестан чињенице да уколико би потпуно искључио универзализам, остаје у замци радикалног релативизма који негира било какав морални значај концепта „људског бића“, а самим тим и свих људских права која би произашла из те премисе. Ослањање искључиво на културно одређена друштвена правила би у крајњем исходу довела до потпуне негације онога што данас појмимо као људска права.⁸ Због тога, Донели заузима став да код савремених људских права постоји извесни консензус око значења појединих права, док код интерпретације настају конфликти у којима култура представља важан механизам одабира интер-

Applicability“, промовише се став да западна политичка филозофија на којој је утемељена Универзална декларација о људским правима омогућава само једну партикуларну интерпретацију људских права, те да тај западни појам не може бити успешно примењен на незападна друштва. Видети и: М. Goodhart, „Origins and Universality in the Human Rights Debates: Cultural Essentialism and the Challenge of Globalization“, *Human Rights Quarterly* 2/2003, 938.

⁷ Међутим, овај аутор је, поред квантитативних критеријума приликом одабира „своје“ варијанте релативизма, увео и квалитативне елементе процене нивоа релативизма, односно могућности културних варијација. Као кључне квалитативне параметре је издвојио: садржај листа људских права, тумачење људских права и форму примене појединих права, J. Donnelly, „Cultural Relativism and Universal Human Rights“, *Human Rights Quarterly* 4/1984, 401.

⁸ Таква ситуација је била могућа у предмодерним друштвима, где сви људи нису имали статус „људских бића“. Донели то илустује примером античке Грчке, где је оштра линија делила Грке и варваре. *Ibid.*, 404.

претације и форме, наравно уз постојање чврстих коцептуалних граница о прихватљивим могућностима варијација.⁹ На крају, аутор указује на сличност виђења свих људи око основних вредности које треба да заштите људска права, вредности које чине суштину наше заједничке природе попут живота, друштвеног реда, заштите од арбитрерног поступања, забране нечовечног и понижавајућег поступања, итд.¹⁰ Притом, Донели сматра поједине велике повеље о људским правима (Универзалну декларацију о људским правима из 1948. године, Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима из 1966. године) као потпуно уклопиве у његов теоријски оквир. Приступ ових повеља јесте *prima facie* универзалан, али оставља понегде и простора за културну адаптацију приликом интерпретације.¹¹

Донели наглашава постојање чврсте везе између људских права и људског достојанства. Отуда он истиче да људска права нису сама себи циљ, већ између осталог, своју сврху имају у остваривању људског достојанства.¹² Он сматра да, с обзиром на инструменталну вредност људских права у остваривању људског достојанства, циљеви држава у развоју могу бити ефикасније реализовани кроз прихватање људских права, него кроз традиционалне приступе. Притом, иако и тада признаје једнаку важност традиционалним вредностима и вредностима „модерних“ држава у одређивању своје судбине, Донели сматра да су разлике у Западном и не-Западним приступима људском достојанству, а самим тим и људским правима, огромне.¹³ У коауторском чланку са Хауардovou, Донели

⁹ *Ibid.*, 408.

¹⁰ *Ibid.*, 414-415. Видети детаљније и Донелијеву изванредну књигу о људским правима: J. Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Ithaca, New York, 2003. Слично виђење има и Полисова: „Културни облици и структуре ће наставити да се разликују између не-западних друштава, између западних и не-западних друштава, али и на самом Западу, а консензус може да израсте на елементима реконструисане минималне универзалне парадигме“, A. Pollis, „A New Universalism“, *Human Rights – New Perspectives, New Realities* (ed. A. Pollis, P. Schwab), London, 2000, 22-23.

¹¹ J. Donnelly, „Cultural Relativism and Universal Human Rights“, 415-418.

¹² J. Donnelly, „Human Rights and Human Dignity: An Analytic Critique of Non-Western Conceptions of Human Rights“, *The American Political Science Review* 2/1982, 314. Слично резонује и на другом месту, R. Howard, J. Donnelly, „Human Dignity, Human Rights and Political Regimes“, *The American Political Science Review* 3/1986, 805: „Индивидуална људска права се зато све више показују не као морални идеали, него као и објективно и субјективно неопходни ради заштите људског достојанства“. У нашој литератури као значајнији новији рад о људском достојанству видети Д. Баста, *Самойошћивање и љузавост, текстови с њоводом (2002–2007)*, Београд 2010, где тврди да је човековом достојанству одређен ранг апсолутне вредности.

¹³ J. Donnelly, „Human Rights and Human Dignity: An Analytic Critique of Non-Western Conceptions of Human Rights“, 314. О различитим ставовима у немачкој теорији о људском

истиче да међународно призната људска права захтевају постојање либералног политичког режима, те да други типови политичких режима и концепције људског достојанства на којима они почивају, могу бити одбрањиви на другим моралним или политичким основама, али не и на темељима људских права.¹⁴ Ослањајући се на Дворкинову основу либерализма, оличену у основном политичком праву на једнаку бригу и поштовање, Хауардова и Донели излажу критици „комунитаристичка друштва“ као некомпатибилна са људским правима. Наиме, на мети критике стоје традиционална друштва која одбацују друштво једнаких и аутономних појединаца са неотуђивим личним правима, у корист друштва неједнаких, „регулисаних“ носиоца друштвених улога, инкорпорираних у друштво, затим, комунистичка друштва где људска права не постоје „изван или наспрам државе“, као и корпоративна друштва (фашистичка као најекстремнија) и „развојне“ диктатуре.¹⁵ „Без обзира на то како је усмерен, ка прошлости или ка будућности, комунитаризам је структурално, идеолошки и филозофски некомпатибилан са људским правима. Виђење људског достојанства које срећемо у свим комунитаристичким друштвима је да појединац схвата себе као део групе који беспоговорно испуњава своју социјалну улогу или бива лојалан држави. Ова концепција људског достојанства је некомпатибилна са људским правима. У сржи ове некомпатибилности је порицање друштвене вредности личне аутономије и приватности“.¹⁶

Жесток напад на универзализам и додатно теоријско уобличење свог модела „релативне универзалности“ људских права, Донели је изнео у једном свом доста каснијем, а самим тим и зрелијем раду, који је изазвао жучну расправу у академској заједници.¹⁷ Наиме, на првом кораку он прави јасну дистинкцију између концептуалне универзалности која је иманентна самој идеји људских права (једнако их сви људи поседују и неотуђива су) и супстантивне универзалности, као универзалности поједине концепције или каталога људских права.¹⁸ Изговорио је оно о чему се обично не прича, о нечему што као да представља табу-тему. Изнео је тврдњу да ниједна култура (афричка, азијска или америчка) или доктрина „по природи“ није ни компатибилна нити некомпатибилна са људским

достојанству видети: Д. Франета, „Једна новија дебата о људском достојанству и проблем трагичног и апсурдног у праву“, *Анали Правној факултету у Београду*, 2/2011.

¹⁴ R. Howard, J. Donnelly, *op. cit.*, 805.

¹⁵ *Ibid.*, 808-812.

¹⁶ *Ibid.*, 813.

¹⁷ J. Donnelly, „The Relative Universality of Human Rights“, *Human Rights Quarterly* 2/2007.

¹⁸ *Ibid.*, 282-283.

правима.¹⁹ Као брану против америчког „унилатералног универзализма“, којим идеја људских права постаје друго име за спољну политику Сједињених Држава, Донели је понудио своју варијанту умереног релативизма – релативни универзализам, што представља омекшану форму универзализма, који оставља простора и важним захтевима релативизма.²⁰

Гудхарт је у једном од наредних бројева часописа *Human Rights Quarterly* представио свој одговор, али и критику Донелијеве теорије. Већ у провокативном наслову овог чланка „*Neither Relative nor Universal – A Response to Donnelly*“, може се наслутити куда ова критика води. Наиме, Гудхарт тврди да људска права нису ни релативна нити универзална у уобичајеном значењу тих термина, те би одустајање од проблематичне терминологије помогло њиховом бољем теоријском разумевању.²¹ Он заправо највише стрепи од тога да се питање универзалности људских права обично своди на питања о њиховом метафизичком статусу, утемељењу и њиховој легитимности, или чак на питање легитимности наметања људских права културама које имају различите вредности. „Из мог угла, повезивање легитимности или политичке ефикасности људских права са њиховом универзалношћу је погрешно и опасно.“²² Гудхарт скреће дискурс са питања универзалности и метафизичког утемељења људских права ка њиховим практичним импликацијама – њиховој корисности и доступности свима.²³ Легитимитет људских права Гудхарт заснива искључиво на глобалном прихватању (*global appeal*) људских права, док своје поимање људских права дистанцира од питања њиховог моралног или метафизичког статуса.²⁴ Свој рад закључује са неколико, чини се, не претерано креативних тврдњи: „Људска права нису ни релативна ни универзална. Она су легитимна због њихове глобалне прихватљивости. То је довољно.“²⁵ Чини се да је Гудхарт олако прешао преко кључних дилема људских права, не желећи да покуша да се избори са филозофским апоријама, прелазећи на терен прагме.

Због тога Донели, већ у истом броју часописа одговара на критику чланком „*Human Rights: Both Universal and Relative – A Reply to Michael Goodhart*“. Донели се у основи не слаже са Гудхартовом идејом да ограничење захтева за универзализмом људских права чини људска права одбрањивијим. „Ја покушавам да одбраним људска права (кроз позивање на

¹⁹ *Ibid.*, 291.

²⁰ „Одговарајући лек за „лажни“ универзализам је одбрањиви, релативни универзализам“, *ibid.*, 305.

²¹ М. Goodhart, „Neither Relative nor Universal“, *Human Rights Quarterly* 1/2008, 184.

²² *Ibid.*, 190.

²³ *Ibid.*, 192-193.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*, 193.

поједине универзалистичке аргументе и поједине релативистичке аргументе), пре него да браним универзализам. Мој циљ је био да разјасним типове универзалистичких и релативистичких захтева који јесу и који нису теоријски одбрањиви и практично пожељни, више него да `омекшавам универзалистичке захтеве` (што му импутира Гудхарт – *ѡрим. ауѡора*)²⁶. Штавише, Донели исказује забринутост што Гудхарт тежи да уоквири комплексну и мултидимензионалну реалност. Гудхартово свођење легитимности људских права на глобалну прихватљивост и популарност (*global appeal*), Донели излаже критици и упозорава да не постоји само један, већ многи други основи и извори људских права (природно право, божија заповест, морална дужност, друштвени уговор) због којих их људи прихватају или их осећају обавезним.²⁷ Због тога, уместо напуштања језика универзалности како предлаже Гудхарт, Донели инсистира на његовој важности за теорију и праксу људских права, што доказује уосталом и честа употреба тог појма. Идентификовање и критичко преиспитивање различитих тврдњи о универзалности или релативности, како тврди Донели, је нужно.²⁸

Ка идеји релативне универзалности људских права

И заиста, поједина људска права се приближавају позицији у којој се могу третирати или се већ третирају као потпуно универзална. Како се у литератури истиче, универзалност људских права требало би да се посматра као производ процеса, а не као установљен, већ `дат` концепт.²⁹ То су она права код којих је постигнут међукултурни консензус, и око правог значења и око могућих интерпретација. Постоје људска понашања која су неспорно универзално лоша (*mala per se*), а сходно томе и еквивалентна људска права која пружају заштиту против таквих радњи. Та „суштинска“ људска права могу претендовати ка универзалности. Међутим, око те сржи се, попут концентричних кругова, шире различита друштва са различи-

²⁶ J. Donnelly, „Human Rights: Both Universal and Relative – A Reply to Michael Goodhart“, *Human Rights Quarterly* 1/2008, 196.

²⁷ „Глобална појава је последица, а не узрок или темељ легитимизације људских права“, *ibid.*, 202.

²⁸ *Ibid.*, 203.

²⁹ А. А. Ан-Наим, „Универзалност људских права: решавање парадокса у циљу унапређења праксе“, *Анали Правној факултету у Београду*, 4/2009, 37. Наиме, овај аутор истиче да је легитимност људских права нужна у различитим културним традицијама, како са становишта теоретске универзалности, тако и за практичну ефикасност тих међународних норми. Како каже: „Људи морају да верују да су концепт људских права и његов нормативни садржај валидни из перспективе њихове сопствене културе, уколико желе да се боре за практичну примену ових права“, *ibid.*, 25.

тим концепцијама добра и различитим системима вредности. Притом, и у оквиру самих тих друштава поимање добра, као и људских права, је историјски променљиво.³⁰ У различитим историјским епохама различита друштва су различито појмила права или се пак нису обазирала на људска права. Културе, вредности и норме различитих друштава нису исте. Отуда треба разумети и чињеницу да многа друштва не почивају на идеји индивидуе, аутономије личности, слободе избора или једнаких права. Због тога се ни релативизам људских права у већем свом делу не може порећи. Космополитска утопијска визија универзалне људске природе не може да помогне разумевању или интерпретирању људских права изван одређеног социјалног контекста. Људска природа није потпуно универзална, већ је у великој мери детерминисана заједницом и усвојеном културном матрицом.³¹ Она се формира као последица живота у неком друштву, те није задата, нити преегзистентна. То није статичка, већ динамичка категорија, која мења своје облике. Уколико би људска права сви универзално прихватили и разумевали, да ли би онда уопште било потребно о њима говорити? Да ли би у том случају две зарађене стране престале да се позивају на иста људска права, која различито разумевају? Да ли би постојао спор око носења вела припадница исламске вероисповести у француским школама?

Приликом дефинисања каталога људских права на међународном плану, али и приликом конституционализације на нивоу националних држава, требало би тежити апстрактним, што општијим формулацијама, како би се оставило довољно простора шароликој културној адаптацији.³² Културне варијације су нужне, с обзиром на постојање реалне немогућности потпуне унификације света. Различите цивилизације имају различита виђења људске добробити, а самим тим и људских права. Међутим, проблем настаје оног тренутка када се у културно поларизованом свету сукобе два добра различитих традиција, када дође до културног сукоба, сукоба цивилизација.

³⁰ Видети више: Н. Бобио, *Доба љрава*, Београд, 2008, 23-24. Бобио чак истиче да због историјске релативности људских права нема права која су основна, јер „оно што у једној историјској епохи и у једној одређеној култури делује основно, у другим епохама и у другим културама није основно“.

³¹ Како Бобио тврди илузија о апсолутној основи људских права је вековима била уобичајена међу јуснатуралистима који су веровали да су извесна људска права (не увек иста) заштитили од погијања тако што су њихово порекло пронашли у човековој природи. Међутим, људска природа, према Бобијевом мишљењу, представља крхку основу, *ibid.*, 22.

³² Видети одличну анализу прихватања или стављања резерви на неке универзалне уговоре о људским правима, различитих држава, како би се утврдио степен међународног консензуса у погледу универзалности људских права и степен спремности држава које припадају различитим културама да прихвате међународне контролне механизме, Р. Етински, „Културни релативизам и универзалност људских права – покушај правне анализе“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2009.

Објављивање карикатура пророка Мухамеда 2005. године у данском листу *Jyllands-Posten*, у новинском чланку који је критиковао исламски тероризам, је изазвао бурне реакције исламске заједнице, од којих су неке прерасле и у насиље. У знак подршке нападнутом данском листу, карикатуре су објављене у више од 50 држава, што је само продубило проблем. Наравно, и они који су подржавали објављивање карикатура, као и они који су се противили томе, позивали су се на магичну творевину – људска права. Подржаваоци карикатура су се позивали на модерно, секуларно, демократско друштво у којем је загарантована слобода говора.³³ Тако је, заговарајући легитимност карикатура, уредник данског *Jyllands-Posten* Флеминг Роуз (*Flemming Rose*), за *The Washington Post* изјавио да цртачи исто третирају муслимане као и хришћане, будисте или хиндуисте, те да намера није била дискриминација исламске мањине у Данској, већ њихово третирање као једнаких.³⁴ Са друге стране, огласили су се припадници исламских заједница, који су Западна друштва окарактерисали као империјалистичка, исламофобична и расистичка. У муслиманским друштвима, свако приказивање Мухамеда се сматра увредом, а увреда Мухамеда спада и у једно од најтежих кривичних дела. Нарочито је оштру реакцију изазвала једна од карикатура која Мухамеда приказује са турбаном у коме се налази бомба, која је окарактерисана као изједначавање целокупне исламске заједнице са тероризмом. Тако две различите културе или боље речи цивилизације, различито интерпретирају слободу говора и њене границе. Такође, оно добро које представља вредност за једну заједницу, у другој се може схватити као безначајно.

Овај мали пример представља само један од многобројних доказа културног диверзитета, где идеја универзалних људских права не може бити од велике помоћи. Релативистички дискурс, уважавање вредности „другога“, међукултурни дијалог јесте вокабулар који у оваквим околностима мора бити коришћен. У таквој ситуацији једино решење, које је и Хантингтон понудио, јесте међуцивилизацијски дијалог, културно сензитивна реторика, у којој ће незападним вредностима, исто као и западним бити посвећена једнака пажња.

³³ Тако у једном новинском чланку под насловом „*Cartoon Wars*“, листа *The Economist*, стоји следећа аргументација: „Заштита слободе говора ће често захтевати повређивање осећања појединаца или група, чак и уколико нарушава друштвену хармонију... И слобода говора, сетите се, није само стуб западних демократија, већ је светост на исти начин као што је Мухамед побожним муслиманима. То је такође слобода коју милиони муслимана уживају или желе за себе. Коначно, њено ширење и ојачавање може бити једна од највећих нада за избегавање несугласица које могу водити цивилизације у конфликт“, доступно на: http://www.economist.com/node/5494602?story_id=5494602.

³⁴ F. Rose, „Why I Published Those Cartoons“, *The Washington Post*, 19.2.2006, доступно на: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/17/AR2006021702499.html>.

*Dragutin Avramović, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

Human Rights on the Thin Red Line between Universality and Relativity

***Abstract:** Human rights represent an open legal and political concept with a very wide value variable. Academic discussions on human rights nature have mostly commenced after the World War II during the trend of human rights internationalization, reaching their climax after the Cold war. This paper examines actual theories on human rights, from those accepting them as universal, up to those marking another pole, favoring idea of absolute relativity of human rights. The author asserts that the most acceptable should be a middle solution, standing of moderate relativism or position of relative universalism of human rights. He claims that only a very limited circle of basic, “substantial” human rights, having been accepted through an intercultural consensus, may pretend to be treated as universal. Out of that narrow sphere, there are many other human rights whose meaning and interpretation depend strongly upon concrete cultural context. The author points that in those cases it is important to respect a relativistic discourse and that the only solution should be explored within an intercultural and inter-civilizational dialogue, where non-western values should be equally treated as the western ones.*

***Key words:** Human Rights; Universality of Human Rights; Relativity of Human Rights; Jack Donnelly; Michael Goodhart.*

